

13. Грошева И.А. Социальный контроль в практиках профилактики девиаций/ И.А. Грошева // Социологические исследования 2008. №2.3.
14. Девиантность и социальный контроль в России (XIX - XX в.в.): тенденции и социологическое осмысление / Научное издание.- СПб., 2000. - 384 с.
15. Монтескье Ш.Л. О духе законов./ Ш.Монтескье// - М.: Мысль, 1999. - 672 с.
16. Култаева М.Д., Шеремет И.И. / М.Д. Култаева, И.И. Шеремет// За редакцією Бакірова В.С.// Західноєвропейська теоретична соціологія ХХ століття - Харків, 2003. - 296 с.
17. Кутуев П. Соціологія: історичні витоки та сучасні трансформації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг.-К.: 2009,-№3.-С.183 - 206.
18. Ручка А.А. Социальные ценности и нормы (некоторые теоретические и прикладные вопросы социологического анализа) - К., 1976. - 152 с.
19. Спільник С.І. Соціальний контроль як чинник розвитку суспільства: соціально-філософський аналіз. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата філософських наук. - Запоріжжя, 2006.- 16с.
20. Режим доступу: www.glossary.ru/cgi-bin/gl-sch2.cgi.

УДК 316.422

Ковтуненко Е.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, кандидат соціологічних наук

ТРАНЗИТИВНІ ЗМІНИ: ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.

В статті мова йде про причини розпаду Радянського Союзу та можливі вектори трансформаційного процесу в пострадянських країнах. Також ретельно аналізуються перші кроки незалежності України: впровадження реформ, створення нових соціальних інститутів та виникнення нової соціальної структури. Також оцінюється вплив помилок при побудові демократії в Україні на сучасний стан соціальної системи.

Ключові слова: трансформаційний процес, соціальна структура, соціальний інститут, демократизація.

В статье речь идет о причинах распада Советского Союза и о возможных векторах трансформационного процесса в постсоветских странах. Также анализируются первые шаги независимости Украины: введение реформ, создание новых социальных институтов и возникновение новой социальной структуры. Также оценивается влияние ошибок при построении демократии в Украине на современное состояние социальной системы.

Ключевые слова: трансформационный процесс, социальная структура, социальный институт, демократизация.

The article focuses on the causes of the collapse of the Soviet Union and of the possible vectors of the transformation process in post-Soviet countries. Also examines the first steps of independence of Ukraine: introduction of reforms, the creation of new social institutions and the emergence of a new social structure. Also assessed the impact of error in the construction of democracy in Ukraine on the current state of the social system.

Key words: transformation process, social structure, social institutions, democratization.

24 серпня 1991 року Україна була проголошена парламентом незалежною державою. В грудні 1991 року Верховною Радою України було проведено референдум для волевиявлення народу, в ході якого більш 92% дорослого населення віддали свої голоси за незалежність України. В той же час були проведені й вибори президента України, на яких отримав перемогу Леонід Кравчук. Так почалася історія незалежної України. Ця тематика й досі є **актуальною**, бо чимало політологів, соціологів, економістів, філософів та ін.

сперечаються про доцільність розпаду Радянського Союзу, про правильність вибору вектору розвитку вже незалежної України та про помилки, які були допущені на цьому етапі.

Отже, **метою** цієї статті є показати напрямки трансформаційного процесу в Україні, проаналізувати деякі основні труднощі та помилки, що були наявні на обраному шляху. За думкою Т.І. Заславської, соціальна система, що існувала в СРСР в середині 80-х років та яка називала себе “реальним соціалізмом”, являла собою гібрид державно-монополістичного капіталізму з пізнім феодализмом. В період розквіту вона спиралася на монопольну владу КПРС, що зрослася з силовими структурами (КГБ, МВД, армією), та на повністю одержавлену економіку. Жорстко централізована виконавча влада домінувала над представницькою та судовою. Особисті права та свободи людей пригнічувались в ім'я “суспільних інтересів”, в країні панувала комуністична ідеологія. [1, 125].

Сьогодні багато вчених говорять про недоліки такої соціальної системи. Проте не потрібно забувати й про великі її переваги. До них можна віднести соціальне забезпечення, пристойний рівень споживання, скасування безробіття та багато іншого. Соціальна структура радянського суспільства досить ретельно вивчена багатьма соціологами. Однією з видатних робіт з цієї проблематики виявляються праці Т.І. Заславської. Як вважає авторка, соціальна структура радянського суспільства складалася з наступних елементів:

- а) соціально замкнений правлячий клас «номенклатури»;
- б) порівняно невеликий середній клас, що включав «директорський корпус» та наближену до номенклатури інтелігенцію;
- в) слабо стратифікований нижчий клас, що включав найманих робітників (робітників, колгоспників, інтелігентів) середньої та нижчої кваліфікації;
- г) соціальне дно, що складалося з де соціалізованих потенційно кримінальних груп, що втратили соціальні зв'язки з суспільством.

Соціальній структурі радянського суспільства були притаманні певні особливості, які виявлялися у високій концентрації влади й власності в руках правлячого класу, різкій поляризації положення вищих та нижчих верств суспільства на фоні загального відставання рівня життя, нерозвиненості (якщо не у відсутності) середнього прошарку, а також домінуванні посадового критерію стратифікації над кваліфікаційним [1, 127]. Вже наприкінці 60-х років СРСР почав все більше технологічно та економічно відставати від західних європейських країн. Насамперед означився економічний спад: зростання цін, скорочення виробництва, знижувалися темпи росту суспільного продукту й т.п. Загалом рівень життя населення погіршувався й людьми оволодівало незадоволення радянською системою. Сам процес руйнування комуністичного режиму почався ще до М. Горбачова. Наміри Михайла Горбачова провести перебудову в країні отримали активну підтримку з боку населення.

Перебудова, що була розпочата М.Горбачовим, повинна була подолати відчуження трудящих від засобів виробництва та замінити партійну бюрократію. Партійна бюрократія тим же часом займала місця в державному апараті, залишаючись при владі. Партійна номенклатура проводила перерозподіл влади і повністю заволоділа власністю, яка повинна бути колективною. Взагалі перебудовою повинна була здійснитися загальна демократизація суспільства. Тут йшлося про лібералізацію економіки, посилення вмотивованості праці, підвищення рівня життя населення, розвиток прав і свобод людей, насичення споживчого ринку товарами й т.п. Але в економічній сфері на час перебудови панував хаос, який неможливо було вже ні регулювати, ні прогнозувати: дефіцит, спад виробництва, зниження якості продукції, непомірні ціни й т.п. В країні почалася відкрита номенклатурна приватизація, приватна власність узаконювалася. Колишня соціалістична номенклатура перетворюється в капіталістичну. Державний устрій в кінці перебудови можна означити як дещо перехідне до “західної” моделі.

В політичній сфері відбувається тотальний розгром держави, що прогнала холодну війну. Ця поразка закінчується розпадом великої держави. За думкою Т.Заславської, демократична перебудова була замислена як реформа “зверху”, а переросла в революцію “знизу”, підтриману багато численними масами. Авторка ділить перебудову на два етапи: 1985-1988 рр. та 1989-1990 рр. На першому етапі перебудова проходила під ініціативою

номенклатури, коли розроблялася в загальних рисах концепція перебудови. На другому етапі політична ініціатива переходить від “верхів” до “низів”, активізуються соціальні сили, що протистоять номенклатурі й т.п. [1, с. 106]. В процесі перебудови можна виділити основні сили, що активно впливали на проходження цього процесу, намагалися повернути його в «вигідний» бік. Як вже говорилося вище, однією з таких сил була «стара» номенклатура, яка робила все для повернення країни до того типу соціальної системи, коли вона була при владі. Мало хто ще мав ілюзії щодо можливості повернення до командної системи, тому більш прогресивна та молода частина номенклатури почала переходити у бізнес. Протидіючою старій номенклатурі силою стало підприємництво, що тільки зароджувалося. Ціллю підприємників було отримати саме те пануюче становище в суспільстві, що мала “стара” номенклатура. Тому номенклатура, виходячи з її наявних можливостей, гальмувала розвиток підприємництва [1, 109].

Зростання націоналістичних поглядів та подальший розкол суспільства на цьому ґрунті, неспроможність демократичних сил до розпорядження політичною властю, непослідовні кроки уряду до ринкової економіки - все це вкрай погіршувало й без того складне становище в суспільстві. За даними досліджень ВЦИОМ влітку 1990 року 43% населення втратили впевненість в завтрашньому дні, 37% відмітили кризу національних відносин, 29% вважають, що наявний хаос в управлінні країною, 28% наголошують на поглибленні економічної кризи [1, 113]. Для оцінки впливу перебудови на життя окремих людей, було вставлено в анкеті ВЦИОМ питання: “Чи стало Ваше життя після того, як у 1985 році до влади прийшов М.С. Горбачов, краще, гірше чи не змінилось?”. 7% респондентів відповіли, що їх життя покращилось, 22% - не змінилось, у 57% погіршилось, а 14% не дали відповіді. В якості найбільш гострих проблем, люди назвали “нестачу та погану якість продовольства” (70%), “погане забезпечення промисловими товарами” (67%) та “низькі доходи та високі ціни” (61%) [1, с.113]. Ці дані показують тривогу та зростаючий песимізм людей, які зневірилися у перебудові. В грудні 1990 року зростання економічних труднощів та політичного напруження чекало 63% населення [1, 113]. Така гостра ситуація не могла тривати довго. Її завершив путч 19-21 серпня 1991 року. Між путчем, організованим найближчими соратниками М.Горбачова, та розпадом СРСР існує прямий зв'язок. Сам Михайло Горбачов називає першопричиною розпаду Радянського Союзу попереднє керівництво Верховної Ради, Б.Єльцина та його команду й фундаменталістські номенклатурні сили всередині комуністичної партії. Опоненти М. Горбачова перекладають відповідальність за розпад Радянського Союзу на нього самого.

Звісно, керівниками Радянського Союзу в останні роки перебудови були допущені серйозні помилки. Авторитет М. Горбачова як Генерального секретаря КПРС на початку перебудови був дуже високим. Але згодом він почав невпинно падати. Це було обумовлено й економічними труднощами, які пережили люди за роки перебудови, й наростанням націоналістичних настроїв в союзних республіках. Розкол такої великої держави не можна пояснювати тільки цими помилками, ігноруючи об'єктивні фактори розпаду. Також не є доцільним пояснювати цей складний процес виключно змова зовнішніх ворогів. Сполучені Штати Америки дійсно зробили багато чого в цьому напрямку, але й цього недостатньо для пояснення розвалу Радянського Союзу. Як результат дії вищезгаданих факторів, наприкінці 80-х – початку 90-х років загострилися відношення між центром та союзними республіками. Це загострення призвело до дестабілізації системи економічних зв'язків між всіма республіками Радянського Союзу. До цього додався ще й крах комуністичної партії, ідеологія якої утримувала єдність суспільства. На зміну старій ідеології, що віджила себе не прийшла нова, що змогла б утримувати країну та не дати їй розвалитися. Неефективність народного господарства, політичної влади, крах комуністичної партії й багато іншого наштовхувало на думку про невідворотність радикальних системних змін.

Досі ведуться дискусії з приводу того, чи можна було взагалі на той час зберегти Радянську державу і яким чином можна це було зробити. Гіпотетично можна собі уявити, що при певних умовах залишалася вірогідність збереження Радянського Союзу. Зберегти Радянський Союз можливо було не попередній, а вже в абсолютно оновленій формі. Але

більшість політологів все ж таки додержуються думки, що розпад Союзу був невідворотним. Самим оптимальним рішенням на той момент було створення СНД, який допоміг зберегти зв'язки між постсоціалістичними країнами. Саме створення СНД не дало кризі розвинути до катастрофічних розмірів. В умовах ослаблення влади центру посилювалися націоналістичні настрої в республіках Радянського Союзу.

Т. Заславська бачить три можливі траєкторії, за якими міг би йти подальший розвиток суспільства. Першою траєкторією вона вважає повернення суспільства до висхідного стану. В такому варіанті могли б бути зацікавлені реакційна частина партійно-державної бюрократії, керівництво військово-промислового комплексу й т.п. Таке повернення може здійснитися лише шляхом військового перевороту. Можливість такого перевороту оцінюється як досить мало ймовірна [1, с.110].

Іншу траєкторію можна назвати бюрократичним варіантом переходу до ринку. В цьому випадку процес роздержавлення власності використовується номенклатурою для закріплення за собою права розпорядження основними засобами виробництва. Так номенклатура збереже, закріпить та модернізує власні позиції. З однієї частини номенклатури сформується клас підприємців, а інша частина перейде з партійних посад на державні. Так виникне вигідний союз підприємців з державними чиновниками, який звернений проти народу [1, 111]. Т. Заславська оцінює таку соціально-політичну систему як несправедливу та політично реакційну, але в той же час досить ефективну, щоб задовільнити життєво важливі потреби населення.

Третя можлива траєкторія перебудови – демократичний перехід до ринку. Це можливо в тому випадку, коли радикально-демократичні сили прийдуть до влади й будуть розпоряджатися нею в інтересах народу. При такому варіанті розвитку номенклатура втратить власні привілеїзовані позиції. Молодий клас підприємників буде формуватися не шляхом бюрократичних перетворень державної власності, а демократично - з кваліфікованої частини робочих, інженерів, педагогів й т.п [1, с.112]. При такому розвитку є можливість побудувати соціальноорієнтовану економіку. Т. Заславська вважає, що ймовірність такого варіанту не дорівнює нулю, але й не треба її переоцінювати. Радянський Союз занадто довго перебував в тоталітарному режимі, щоб швидкими кроками йти до демократії. Для такого переходу потрібно дуже багато часу.

Україна достатньо швидко оформила ознаки незалежної держави. Вона набула власної правової системи, власної армії, валюти; її визнали у міжнародному масштабі, результатом чого стало членство в міжнародних організаціях. Звісно, що наявність таких ознак національної держави, як гімн, герб, національна мова, кордони теж доводили, що процес розбудови державності в Україні відбувся дуже швидко. Але побудова демократичних відносин не відбувалася так швидко та безболісно. В країні потрібно було проводити системну трансформацію, тобто цілеспрямований перехід від авторитарно-бюрократичної системи до демократії. Для її проведення найпершим потрібно було створити модель трансформування суспільства від одного типу соціальної системи до іншого. Така модель передбачає планування етапів переходу, реформ, що будуть здійснюватися в кожній галузі, швидкість впровадження цих реформ, чітке визначення типу демократичної системи, яку потрібно створити, провести аналіз можливих відхилень від наміченого курсу й т.п. Модель трансформації потрібно було створити, не копіюючи західноєвропейські демократичні режими, а з врахуванням національних, історичних особливостей України. Звісно для створення такої моделі необхідно було проаналізувати досвід подібного переходу інших країн. Але на той складний час після путчу 1991 року руйнівні процеси переважали над конструктивними.

Для припинення руйнівних процесів окрім моделі переходу до демократії необхідно було мати "соціального технолога", який повинен був контролювати, регулювати трансформаційні процеси в Україні, а також міг би нести відповідальність за впроваджені в країні зміни. В ролі такого соціального технолога повинен виступати уряд, президент й т.п. Але на той час уряд виявив свою нездатність розв'язувати проблеми суспільства. Крах Радянського Союзу, створення нової держави й т.д. проводилися на фоні гострішої

політичної боротьби. Постійне протистояння законодавчої та виконавчої влади постійно гальмувало подальший розвиток країни. На цьому етапі необхідна була також підтримка реформ з боку населення. Якщо населення сприятливо сприймає нововведення, то ймовірність безболісного переходу зростає.

Що торкається означених трьох передумов успішного трансформування суспільства, то Україна опинилася в досить скрутному становищі. Ні про яку теорію трансформації на той момент мова не йшла. На той момент було дуже мало наукових розробок, пов'язаних з вивченням перехідних чи транзитивних суспільств. Найвідоміші в цьому плані були праці Е.Етціоні, П.Бергера, В. Цапфа, Ш. Айзенштадта та деяких інших авторів, в яких розкриваються закономірності процесу модернізації та узагальнюється досвід модернізації в різних країнах. Трансформація в цих роботах розглядається як тип модернізації.

Проголошена політика переходу від планового господарства до ринкових відносин супроводжувалася серйозними соціальними витратами, що відбилися на житті не тільки окремих громадян, але й втратами для духовного та фізичного існування деяких прошарків населення. В їх основі – звернення вітчизняного виробництва, зростання міжетнічних конфліктів, великі втрати, що несуть наука, освіта, культура, охорона здоров'я й т.д. Подібні негативні процеси спричинили погіршення рівня якості життя населення, ускладнення становища незахищених верств населення, спостерігався розрив соціальних зв'язків та з'явилася реальна загроза людському потенціалу країни.

За таких умов реформи сприймалися населенням України негативно. Постійно зростала недовіра до політиків, які ці реформи впроваджували. Як показують результати опитування громадської думки, в 1994 році тільки 14% опитаних вважають, що в Україні на теперішній час існують політичні партії, яким можна б було довірити владу [2, 36]. Важливу роль для проведення реформ грає такий фактор, як цілеспрямованість населення на побудову суспільства демократичного типу, сприйняття реформ та “згуртованість” на цьому шляху з урядом країни. В уряді не було єдиної точки зору щодо моделі подальших змін. Населення теж було розколото по цьому питанню. А Ручка приводить наступні дані за 1994 рік: 20% опитаних орієнтуються на суспільство соціалістичного типу, 18% - на суспільство капіталістичного типу, 42% - ні на те, ні на інше, вважаючи, що країна повинна мати свій власний шлях розвитку [3, с. 7].

На початку незалежності України в політиці з'явилася тенденція до ізоляції від країн СНД, а насамперед від Росії. Це дуже негативно позначилося на економіці України: в листопаді 1992 року Україна була виключена з рубльової зони. Наслідком цього була фактична економічна блокада. Ця економічна блокада й її наслідки – зuboжіння та соціальна поляризація населення - заважали українцям сприятливо зустрічати реформи в країні. В країні повинна була встановлюватися нова система цінностей, що була більш адекватна до нових соціальних реалій. Стара система цінностей відживала себе, а нова так і не утверджувалася. Так виник певний ціннісний вакуум, що є звісно теж однією з рис суспільства, яке трансформується. Начебто цей вакуум повинен був заповнений урядом, в завдання якого входило реформування країни. Народ стомився від безвладдя й бажав мати сильну державу з чітким розподілом виконавчої, законодавчої та судової влади.

Лібералізація економіки мала найважливіше значення на цій стадії розвитку країни. Але Верховною Радою постійно блокувалися спроби такої узаконення такої лібералізації. Постанови про приватизацію землі, зміни в системі оподаткування й т.п. не проходили, політика лібералізації дискредитувалася. Така ситуація склалася перш за все через відсутність програми трансформації, через неузгодженість дій уряду, постійне протистояння різних гілок влади й т.д. політичні актори намагалися скопіювати елементи державного устрою західних країн, не адаптуючи його до України, де ще залишилася значна частка “державництва Радянського Союзу”. В результаті трансформація не була системною, не відповідала менталітету та традиціям українського народу. Після трьох років незалежності політичну систему України можна охарактеризувати як дуже нестабільну. За цей період не можна говорити про створення країни з розподілом влади, власною конституцією, чітко розробленою внутрішньою та зовнішньою політикою й т.д. Українські політики не

спромоглися на прийняття нової Конституції. Звісно, що декілька років – це відносно невеличкий проміжок часу для створення головних елементів політичної системи. Але, з іншого боку, Україна не була навіть на цьому шляху, вона поглинула в економічній кризі, виходу з якої ніхто не бачив. “У 1993 році усі політичні сили були однаково далекі від істини: ні влада, ні опозиція, ні народ не знали, куди йти й що робити, аби вийти з тотальної кризи” [4, с.495]. Україна зупинилася на етапі проголошення незалежності й так і не почала конструктивного системного трансформування суспільства. Отже, розбудова української державності пройшла для України досить швидко й безболісно. Проблеми виникли з впровадженням демократичних відносин в країні. Недивлячись на те, що за оцінками багатьох експертів Україна мала найкращі можливості серед інших країн СНД швидко побудувати демократію, вона опинилася у глибокій системній кризі. Така ситуація пояснюється насамперед відсутністю чітко розробленої програми трансформації, відсутністю такого “соціального технолога”, який би користувався довірою населення та був відповідальним за власні дії, а також відсутністю підтримки громадянами реформ.

В цей час були проведені деякі заходи, що поклали початок демократизації суспільства. В листопаді 1994 року було проведено перший етап звільнення цін та відміна субсидій на цілий ряд товарів. Другий етап ліберізації цін був здійснений у лютому 1995 року, коли піднялися ціни за оплату житла, комунальні послуги й т.д. У січні 1995 року було покладено початок видачі громадянам приватизаційних сертифікатів, які можуть бути обмінені на акції державних підприємств. Економічні та політичні реформи, що тільки почали впроваджуватися в Україні, спричинили модифікацію соціальної структури суспільства. Саме за цими змінами в соціальній структурі можна оцінити напрямок та характер змін в суспільстві. Виникають групи богатих та бідних, з’являється необуржуазія, середній клас, наймані робітники, групи, що ідентифікують себе з різними історичними коренями, традиціями козацтва, дворянства, релігійних братерств й т.п. В той же час повною мірою йде майнове розшарування населення, яке ділить його на власників та багаточисленних найманих робітників (фізичної та розумової праці) [3, 12]. В соціальній структурі виникають нові елементи – підприємці, фінансисти, бізнесмени, які ідентифікуються з новою елітою країни. Довіра населення до нової соціальної групи є ще невеликою. У 1994 році свій рівень довіри до приватних підприємців оцінили як “цілком довіряю” та “скоріше довіряю” тільки 14 % населення. Недовіру до них виявили 45 % опитаних. Вочевидь, реформування суспільства неможливе без відповідної законодавчої бази, яка б легітимізувала б нововведення у всіх сферах життя суспільства. Гостро постала проблема прийняття Конституції України. Так 28 червня 1996 року було затверджено Основний Закон нашої держави. З ухваленням Конституції визначено базові координати та орієнтири економічних, політичних та ін. змін, окреслена сукупність суспільних цінностей, закріплені відносини держави та громадянина й т.д. В прийнятій Конституції були закріплені основні права та свободи громадян, гарантії приватної власності й підприємницької діяльності, розділення гілок влади й т.д.

Новостворені в Україні інститути влади не спромоглися встановити довіри населення до себе. Причинами тут є й бездіяльність відносно вирішення соціальних проблем, й економічна криза, й зубожіння населення й т.д. Українці не бачили також ніяких політичних лідерів, які б могли ефективно управляти країною. Частка громадян, які вважають, що лідерів, здатних керувати країною, немає, з року в рік зростає. Частка тих, хто бачить наявність цих лідерів досить невисока. Це пояснюється, мабуть, тим, що населення звинувачувало весь уряд і в тому числі й президента у загальному погіршенні життя. У 1998 році недовіра до президента стрімко зросла: 61% населення виказали більшу чи меншу ступінь недовіри. Рівень довіри до Верховної Ради ще більш низький. У 1997 році рівень недовіри до неї був найвищим: 64% населення зовсім не довіряють чи скоріш не довіряють парламенту.

Отже, як **висновок** можна сказати, що з перших днів незалежності Україна йшла двома шляхами: розбудова української державності відбувалася одночасно з руйнуванням тоталітарної системи та впровадженням демократичних відносин. Такий перехід до

демократії не був типовим для багатьох країн Західної Європи. Там процеси державотворення, впровадження ринкової економіки та демократичних відносин були розведені в часі. До того ж більшість країн прийшла до демократії еволюційним шляхом. А в Україні потрібно було "будувати" демократичні відносини, тобто проводити трансформацію соціальної системи. Побудова демократичних відносин не відбувалася швидко та безболісно. Для проведення трансформації потрібно було створити модель трансформування суспільства від одного типу соціальної системи до іншого. Така модель передбачає планування етапів переходу, реформ, що будуть здійснюватися в кожній галузі, швидкість впровадження цих реформ, чітке визначення типу демократичної системи, яку потрібно створити, провести аналіз можливих відхилень від наміченого курсу й т.п. Модель трансформації потрібно було створити, не копіюючи західноєвропейські демократичні режими, а з врахуванням національних, історичних особливостей України.

Література

1. Заславская Т.И. Социетальная трансформация российского общества: деятельностно-структурная концепция. – М.: Дело, 2002. – 568 с.
2. Українське суспільство 1994-2001. Результати опитування громадської думки. – Київ. – МІА-“Подія” – 2001. – 128 с.
3. Ручка А. Особенности системной трансформации современного украинского общества // Современное общество. – 1994.- №4. – С. 6-15.
4. Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативипоступу (критика історичного досвіду). – К.: Фірма "ARC-Ukraine", 1996. – 793 с.

УДК 316.34/35

Рахманов О.А.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політології та соціології

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ВЕРСТВИ ВЛАСНИКІВ КРУПНОГО КАПІТАЛУ В СОЦІОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ КАПІТАЛІЗМУ

В статті проаналізована проблема формування верстви власників крупного капіталу в соціологічних концепціях капіталізму. З'ясовано, що характер суб'єктності формування капіталізму спрямовує подальший розвиток ринкової економіки. У постсоціалістичних суспільствах, де комуністична номенклатура була усунута від влади та був допущений іноземний капітал, впровадження ринкових перетворень пройшло успішно, однак при цьому було загальмоване формування верстви великих власників. Натомість у Східній Європі колишня номенклатура використала масову приватизацію задля власного збагачення і стала підґрунтям формування національного капіталу.

Ключові слова: соціологічні концепції капіталізму, власники крупного капіталу

В статье проанализирована проблема формирования слоя собственников крупного капитала в социологических концепциях капитализма. Выяснено, что характер субъектности формирования капитализма направляет дальнейшее развитие рыночной экономики. В постсоциалистических обществах, где коммунистическая номенклатура была отстранена от власти и был допущен иностранный капитал, внедрение рыночных преобразований прошло успешно, однако при этом было заторможено формирование слоя крупных собственников. Зато в Восточной Европе бывшая номенклатура использовала массовую приватизацию для собственного обогащения и стала основой формирования национального капитала.

Ключевые слова: социологические концепции капитализма, владельцы крупного капитала